

Це промовляли очі бабусі.

Це повторював сам до себе дідусь.

Це відчував і Дуглас.

Прощавай, літо!

Ці слова ворушилися на дідусевих устах — він стояв на веранді й дивився на пожухлий лужок перед будинком, і не було вже видно жодної кульбаби, і пов'яли квітки конюшини, і крони дерев узялись іржею, і справжнє літо лишилося позаду, а східний вітер доносив дух єгипетської пустелі.

– Що? – перепитав Дуглас. Але вже й сам почув.

– Прощавай, літо! – Дідусь сперся на балюстраду веранди, приплющив одне око, а другим повів по небокраю. – Знаєш, Дуг, що це таке? Це квітка, що росте край дороги, і назва в неї якраз пасує до сьогоднішньої погоди. Щось там геть розладналось у Часі. Не знати навіщо повернулося літо. Чи воно забуло щось? І якось сумно стає на душі. А' потім знову весело. Прощавай, літо!

Висхла папороть під верандою впала на курну землю.

Дуглас підійшов і став поруч із дідусем: може, той поділиться з ним своїм гострим зором, здатністю бачити аж ген за пагорбами, слізьми, що підступають до очей, щастям минулих днів. Та довелосьудовольнитися духом люлькового тютюну й свіжими пахощами одеколону "Тигр". У грудях хлопця немов крутилася дзига – то вона ясніла, то темніла, то виповнювала сміхом рот, то навертала на очі теплу солону вологу.

– Піду з'їм пампушку та ляжу посплю, – сказав він.

– Добрий цей звичай у нас в Іллінойсі — напакувати живота й лягти спати. [536]

Велика тепла рука важко лягла Дугласові на голову, і від цього дзига закрутилася швидше, швидше й стала тепер однакового, гарного теплого кольору.

Дорога до пампушок була вимощена радістю.

Прикрашений вусиками з цукрової пудри, Дуглас ще міркував, чи поринути йому в сон, а тим часом сон уже підкрався ззаду, пробрався в голову, м'яко вчепився в нього.

О пів на четверту пополудні все його дванадцятирічне єство занурилось у сутінь.

Потім, уже вві сні, він стріпнувся.

Десь віддалік грав оркестр якусь дивну повільну мелодію, глухо звучали мідні труби й барабани.

Дуглас підвів голову, прислухався.

Музика зазвучала гучніше, так наче оркестр вийшов з печери на ясне осоння.

Та погучнішала вона й тому, що коли спершу в оркестрі нібито було всього кілька інструментів, то з наближенням до Грінтауна їх ставало дедалі більше, немовби музиканти, підносячи над головами блискучі проти сонця труби, виходили просто із землі безлюдних кукурудзяних ланів. Десь зійшло, наче тільки того й чекало, щоб у нього вдарили,

кружало місяця і враз обернулося на литаवру. Десь пурхнула з віт, уже вільних від урожаю, і зазвучала флейтами-пікколо зграйка сполоханих дроздів.

– Процесія! – прошепотів Дуглас. – Але ж сьогодні не Четверте липня, та й День праці вже минув. То чого ж?..

І що гучніше лунала музика, то повільніша, глибша й сумніша вона ставала. Мовби величезна грозова хмара, линучи низько-низько над землею, вкрила тінню пагорби, затопила темрявою дахи й тепер текла вулицею. Мовби гуркотів грім.

Увесь тремтячи, Дуглас чекав.

Аж ось процесія зупинилася перед їхнім будинком.

Сонячні зблиски, відбившись від мідних труб, залітали в горішнє вікно й золотими пташками металися по кімнаті, шукаючи виходу.

Дуглас крадькома, щоб його не помітили, визирнув у вікно.

І побачив усе знайомі обличчя.

Він закліпав очима. [537]

На лужку перед будинком стояв із тромбоном у руках Джек Шмідт – вони сиділи в школі на сусідніх партах, задер догори сурму Білл Арно, Дугласів щирий приятель, пихтів, обвинутий, наче удавом, величезною трубою, перукар містер Вінескі, і... ану, постривай!..

Дуглас прислухався.

У нижніх кімнатах стояла глибока тиша.

Він миттю одвернувся од вікна й збіг сходами наниз, У кухні пахло смаженим беконом, але не було ні душі. В їдальні ще не розвіявся дух млинців, але й там тільки легкий вітерець ворушив невидимою рукою завіски.

Він метнувся до дверей і вибіг на веранду. Атож, у домі не було нікого, зате на лужку він побачив справжнє товпище.

Серед музикантів стояли дідусь із валторною, бабуся з бубоном, Живчик із дитячою дудочкою.

Тільки-но Дуглас з'явився на веранді, як усі чимдуж закричали, і, поки вони кричали, йому спало на думку, як швидко все сталося. Адже тільки мить тому бабуся залишила в кухні на дошці замішане й посиране борошном тісто, на якому zostалися сліди її пальців, і тільки мить тому дідусь відклав у бібліотеці Діккенса, а Живчик зіскочив з дикої яблуні. І ось уже вони стоять у цьому натовпі знайомих, учителів, бібліотекарів, чотириюрідних братів та сестер з далеких персикових садів, і в руках у них також музичні інструменти.

Крик затих, і, забувши про жалобну музику, яку грали перед тим, поки йшли містом, усі стали сміятися.

– Слухайте, – спитав нарешті Дуглас, – що воно за день сьогодні?

– Що за день? – перепитала бабуся. – Твій день, Дугласе.

– Мій?

– Твій, Дугласе. Особливий день. Кращий від дня народження, святковіший від різдва, вродистіший від Четвертого липня, пишніший від великодня. Твій день, Дугласе, твій! — Це вже говорив мер, він виголошував промову.

– Але ж...

– Дуг, – і дідусь показав на величезний кошик, – отут для тебе суничний пиріг.

– І суничний торт, – докинула бабуса. – І суничне морозиво!

Усі завсміхалися. Одначе Дуглас позадкував: йому [638] здавалося, ніби він сам – величезний торт із суничного морозива, що стоїть на сонці, але не тане.

– А коли потемніє, буде фейєрверк, – озвався Живчик і дмухнув у свою дудочку. – І ще я віддам тобі свою банку із світлячками, їх там по самі вінця, я ціле літо збирав.

– Не впізнаю тебе, Живчику. З якого це дива ти її віддаєш?

– Бо сьогодні День Дугласа Сполдінга. Ми принесли тобі квіти, Дуг.

"Хлопцям квітів не приносять, – подумав Дуглас, – навіть до лікарні".

Та сестри Ремсі вже простягли до нього пучечки прощавай-літа, а дідусь казав:

– Не барися, Дуг! Ставай на чолі процесії, і рушаймо. Пароплав чекає.

– Прогулянковий? Ми попливемо на гуляння?

– Я б назвав це мандрівкою. – Містер Вінескі, перукар, обсмикнув білий фартух і глибше насунув на голову солом'яного капелюха кольору каші з кукурудзяних пластівців.— Ось послухай!

Від озера, за милю звідти, долинув тужливий гудок пароплава.

– Кроком рупії – скомандував дідусь. – Раз-два... Дуг, ну ж бо... раз-два!

– Але ж...

Бабуся вдарила в бубон, Живчик задудів у дудочку, застогнала дідусева валторна, і юрба, рушивши по колу, втягла в себе Дугласа й винесла на вулицю, а там так само втягла й собак, і ті гавкали попереду й позаду всю дорогу до центру містечка, де вуличний рух спинявся пропустити процесію, люди на тротуарах махали руками їй услід, а на горішньому поверсі міського готелю "Грінтаун" хтось подер на дрібні клаптики телефонну книгу й пожбунив їх з вікна на вулицю, – але поки те конфетті з телефонних номерів долетіло до бруківки, процесія вже спустилася з пагорба, залишивши позаду й осоння, і містечко.

Коли Іони вийшли на берег німотного озера, сонце вже заволоікали хмари, а від води швидко насувався густий туман, і Дуглас, дивлячись на нього, злякався: здавалось, ніби від осіннього неба відірвалася величезна грозова хмара і, спустившись додолу, поглинула берег, і містечко, і захоплений грою оркестр. [539]

Процесія зупинилася. Бо тепер звідкись із туману, з-за невидимої пристані, чути було, як наближається великий пароплав, час від часу тужливо ревучи, мов сирена на маяку.

– Ну, хлопче, мерщій до пристані, – тихо мовив дідусь.

– Ану, хто перший! – Живчик кинувся вперед. Дуглас і з місця не зрушив.

Бо пароплав уже впливав з туману — шпангоут за шпангоутом, ілюмінатор за ілюмінатором – і ось уже став край пристані й скинув сходні.

– А чому... – Дуглас утупив очі в пароплав.— Чому він не має назви?

Усі подивились – і справді, ніякої назви на носі довгого білого пароплава не було.

– Ну... розумієш, Дуг...

Пароплав оглушливо загудів, і юрба знову рушила й понесла Дугласа по мостинах пристані до сходень.

– Дуг, іди ти перший!

– Грайте, хай він іде під музику!

І оркестр, піднісши догори тонну міді й двісті фунтів дзвонів та литавр, тричі підряд заграв "Привітаймо, привітаймо, привітаймо щиро вас!" Дуглас і незчувся, як опинивсь на палубі, а за ним туди забігали інші, квапливо ставили кошики з їжею і чимдуж поспішали назад на пристань...

Бам-м!

Сходні забрали.

Дуглас рвучко обернувся й скрикнув.

Він був на пароплаві сам. Його друзі та родичі лишилися, мов у пастці, на пристані.

– Зачекайте, зачекайте!.. Сходні забрали не випадково, їх забрали навмисне.

– Зачекайте! – злякано закричав Дуглас.

– Атож, – неголосно мовив дідусь, стоячи внизу на пристані. –
Зачекайте.

І раптом Дуглас зрозумів: ті, що лишилися на пристані, аж ніяк не в
пастці.

Він кліпнув очима.

Це він був у пастці, на пароплаві.

Дуглас закричав. Пароплав лунко загудів. Відстань між ним і
причалом почала збільшуватись. Оркестр грав "Колумбіє, перлино
океану". [540]

– Та стривайте ж, стривайте!

– Прощавай, Дуг!

– Стривайте!

– До побачення, Дуг, до побачення! – гукали обидві бібліотекарки.

– Прощавай, – шепотіли всі, хто був на пристані.

Дуглас подивився на кошики з їжею і мимоволі згадав, як кілька
років тому бачив у музеї в Чікаго єгипетське гробовище, щ навколо
невеликого видовбаного із колоди човна були розставлені всякі забавки
та кошики з геть висхлою від часу їжею. Цей спогад обпік його, наче
порох, що спалахнув перед очима. Хлопець закрутився на місці, як
навіжений, і заплакав.

– Прощавай, Дуг, прощавай!..

Жінки махали білими хусточками, чоловіки — солом'яними капелюхами. Хтось підняв маленького собачку й помахав ним.

А пароплав віддалявся від пристані по холодній воді озера, туман огортав його все щільніше, і звуки оркестру танули вдалині, і Дуглас уже ледь розрізняв своїх тіток, дядьків і ближчих родичів.

– Стривайте! – гукав він. – Ще не пізно! Звеліть їм повернути назад! Ви теж можете попливти зі мною на гуляння! А й справді, попливемо всі разом!

– Ні, Дуг, тільки ти один, – почув він ген з берега голос дідуся. – Пливи сам, хлопче.

І тепер Дуглас знав, що на пароплаві, крім нього, нікого немає. Якщо пробігти по ньому й зазирнути в усі закутки, не побачиш ні капітана, ні старшого помічника, не побачиш нікого з обслуги. Він самотній на борту цього судна, що самотньо поринає в туман, а внизу, десь під палубою, чахкають і гудуть величезні машини, живуть своїм, позбавленим розуму, замкненим у собі, життям.

Дуглас механічно пішов до носу судна. І раптом відчув упевненість у тому, що досить йому лягти скраю палуби й провести рукою по борту, як він намацає там щойно виписану фарбою назву.

Чому погода розминулася з порою року? Чому знову так потепліло?

Відповідь була проста.

Пароплав називався "Прощавай, літо".

А повернулося літо тільки по нього, по Дугласа. [541]

– Ду-у-г!.. – Голоси з берега було вже ледве чути. – До побачення...
прощавай... прощавай...

– Живчику, бабусю, дідусю, Білле, містере Вінескі, ні, ні, ні! Живчику,
бабусю, дідусю, рятуйте!

Та берег уже спорожнів, пристань зникла з очей, люди розійшлися по
домівках, пароплав загудів востаннє й розбив Дугласові серце, і його
скалки бризнули сльозами з очей, і тоді він гірко заривав, вимовляючи
імена всіх, хто залишився на березі, і їхні імена злилися в одне величезне
жаске слово, що струснуло йому душу, і вся кров його серця
вихлюпнулась у судомному воланні:

– Дідусю-бабусю-Живчику-Біллі-містере-Вінескі-по-можі-і-іть!

І отак, ридаючи, він підхопився й сів на ліжку, і його кидало то в жар,
то в холод.

Потім знов упав на подушку, і сльози затікали йому у вуха, а він усе
плакав, хоча й відчував, що лежить на своєму ліжку, хоча й відчував на
пальцях неслухняних рук і на клаптиковій ковдрі благоданне сонячне
світло. Надвечір'я безгучно розмішувало в повітрі кімнати лимонадні
тони.

Дуглас перестав плакати.

Він устав і пішов до дзеркала подивитись, який вигляд має печаль, і
побачив її – вона всоталась у його обличчя та очі і тепер залишиться в них
назавжди, ніколи не зникне; і він простяг руку й доторкнувся до того
обличчя за склом, і рука в дзеркалі так само простяглася до нього й була
холодна на дотик.

Унизу пекли хліб, і, як і кожного надвечір'я, пахощі його сповнювали
весь будинок. Дуглас спустився вниз і побачив, як бабуса видирає з

курки соромітні тельбухи, тоді став біля вікна подивитись, як Живчик з верхівки своєї улюбленої яблуні намагається зазирнути за небокрай, – а потім неквапно вийшов на веранду, і пахощі хліба полинули за ним, наче знали, куди він подався, й не хотіли з ним розлучатись.

На веранді хтось стояв і докурював передостанню того дня люльку.

– Дідусю, це ти тут!

– Ну звісно, Дуг.

– Ох! Ох, як добре! Ти тут. І будинок тут. І місто тут.

– Та й ти ж начебто тут, хлопче. [542]

– Тут я, справді тут!

Дідусь кивнув головою, поглянув на небо, набрав у груди повітря і вже хотів був щось сказати, як Дугласа нараз пойняв страх і він вигукнув:

– Не кажи!

– Чого не казати, хлопче?

"Не кажи, – думав Дуглас, – не кажи того, що збирався сказати!"

Дідусь чекав.

Вони дивились, і просто в них перед очима дерева розстеляли на лужку свої тіні й перевдягалися в кольори осені. Десять неподаєк остання газонокосарка того літа зголювала й зістригала роки, складаючи їх любими серцю валками.

- Дідусю...

- Що, Дуг?

Дуглас проковтнув слину, заплющив очі і з темряви, в яку вгорнув сам себе, вихлюпнув:

- Смерть – це коли ти сам-один на пароплаві і він відпливає й везе тебе геть, а всі твої рідні залишаються на березі?

Дідусь перетравив почуте, придивився до кількох хмарин у небі, а тоді кивнув головою.

- Приблизно так, Дугласе. А чому ти про це спитав?

- Та просто захотілося знати.

Дуглас провів очима хмарину, що пливла у високості й ніколи не була такою, як у цю мить, і більш ніколи такою не буде.

- Що ти хотів сказати, дідусю?

- Стривай, дай пригадаю. Прощавай, літо?

- Так, сер, – прошепотів Дуглас, пригорнувся до цього високого чоловіка поруч і, взявши його стару руку, міцно притулив до своєї щоки, а тоді поклав собі на голову – такою собі короною для молодого короля.

Прощавай, літо!